

PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PŘÍPRAVA NA PF OČIMA STUDENTŮ

JITKA BĚLOHRADSKÁ

Anotace: *Stať se zabývá výsledky dotazníkového šetření mezi studenty 4. ročníku PF TU v Liberci. Jeho předmětem bylo subjektivní hodnocení kvality a kvantity pedagogicko-psychologické přípravy studentů v rámci studia učitelství a porovnání vývoje výpovědí v závislosti na změnách ve studijních programech.*

Úvod:

Cílem vzdělávání na PF je připravit studenty pro vykonávání učitelské profese, a to jak po stránce odborné v předmětech odpovídajících zvolené aprobaci, tak po stránce pedagogicko-psychologické. Nedílnou součástí studia budoucích učitelů je též praktická příprava na toto náročné povolání.

Naší snahou je, aby všechny jmenované součásti vzdělávání studentů na PF byly vyrovnané, tedy aby studenti získali hluboké znalosti ve svém zvoleném oboru, ale současně aby se stali kvalitními pedagogy. Jak se nám toto předsevzetí daří? Jak se cítí studenti posledního ročníku PF být připraveni pro výkon svého povolání? Jak hodnotí kvalitu a kvantitu své přípravy v pedagogických a psychologických disciplínách?

Tyto otázky se staly výchozími pro výzkum mezi studenty 4. ročníku těsně po absolvování poslední fáze jejich pedagogické praxe.

Cíle a metody výzkumného šetření:

Cílem tohoto šetření bylo zjistit, jak studenti hodnotí svou profesní přípravu, resp. její část pedagogicko-psychologickou. Byly vytyčeny tyto dílčí cíle:

- Zjistit a vyhodnotit zastoupení jednotlivých odpovědí.
- Porovnat výsledky šetření v jednotlivých letech a vyjádřit vývoj odpovědí pomocí grafu. Vývoj odpovědí porovnat se změnami časových dotací pedagogických a psychologických disciplín ve studijních programech.
- Stručně analyzovat výsledky šetření.

Toto šetření je součástí projektovaného longitudinálního sledování studentů a absolventů PF TU v Liberci z hlediska vývoje profesního růstu, vztahu ke studiu učitelství a k učitelské profesi. Výzkum je prováděn Oddělením pedagogické praxe PF TU v Liberci pod vedením Dr. P. Urbánka, Ph.D.

Základní metodou výzkumu, jímž se zabývá tato stať, bylo dotazníkové šetření a jeho následné kvalitativní a kvantitativní vyhodnocení. Šetření bylo realizováno v letech 1994-2000 vždy v listopadu po ukončení souvislé pedagogické praxe.

Sledovány byly tyto položky:

1) Domníváte se, že jste po stránce pedagogicko-psychologické byl(a) v průběhu studia připravován(a)

1. velmi dobře
2. dobře
3. k přípravě mám drobné výhrady
4. k přípravě mám vážné výhrady
5. nejsem schopen (schopna) posoudit

2) Domníváte se, že rozsah hodin v učebním plánu byl u pedagogicko-psychologických disciplín v průběhu studia dostačující?

3) V případě, že studenti volili v otázce ad 1) odpověď 3 nebo 4, byli formou otevřené otázky požádáni o stručné slovní vyjádření svých výhrad.

Charakteristika souboru respondentů:

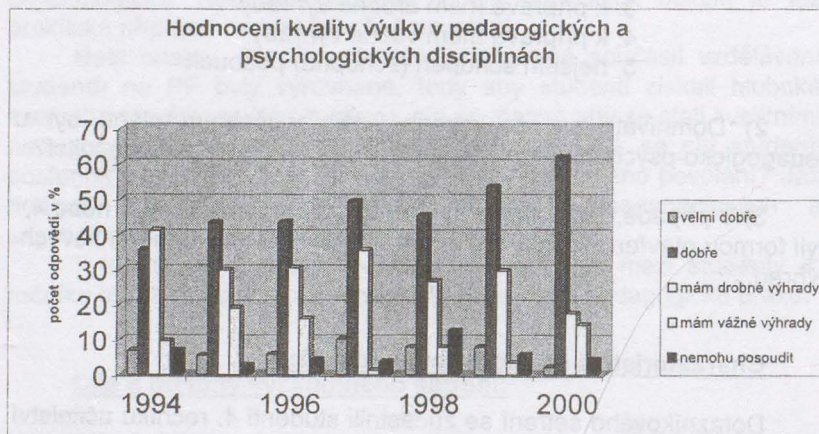
Dotazníkového šetření se zúčastnili studenti 4. ročníku učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů všech studijních kombinací. Studentům byl předložen dotazník v době po absolvování souvislé praxe v zimním semestru posledního ročníku. Dotazovaní studenti tudíž již v rámci svého studia prošli celým systémem pedagogických praxí a podstatnou částí pedagogických a psychologických disciplín. Na dotazník odpovědělo celkem 525 studentů. V souboru respondentů bylo 26,7% mužů a 73,3% žen.

Výsledky výzkumu:

Tabulka 1 – Procentuální zastoupení odpovědí, subjektivně hodnotících kvalitu pedagogicko-psychologické přípravy během studia učitelství na PF:

Pedagogicko-psych. přípravu hodnotím [v %]:	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Počet respondentů	73	60	69	79	64	88	92
velmi dobře	6,9	5,4	5,8	10,1	7,8	8,0	2,2
dobře	35,6	43,2	43,5	49,4	45,3	53,4	62,0
mám drobné výhrady	41,1	29,7	30,4	35,4	26,6	29,6	17,4
mám vážné výhrady	9,6	18,9	15,9	1,3	7,8	3,4	14,1
nemohu posoudit	6,9	2,7	4,4	3,8	12,5	5,7	4,4

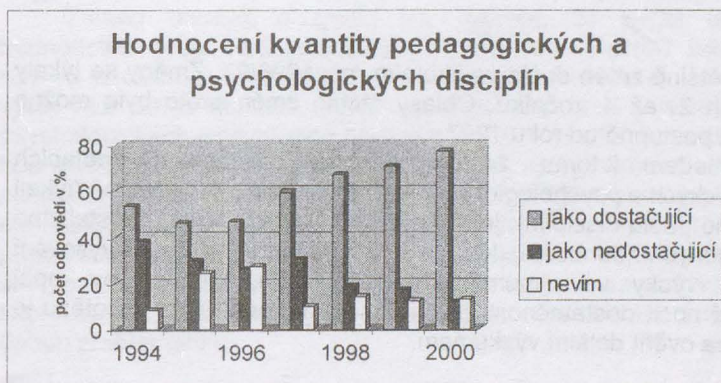
Graf 1 (k tabulce 1)

Tabulka 2 - Procentuální zastoupení odpovědí, subjektivně hodnotících kvantitu pedagogicko-psychologických disciplín během studia učitelství na PF:

Rozsah hodin pedagogicko-psychologických disciplín hodnotím [v %]:	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Počet respondentů:	73	60	69	79	64	88	92
jako dostačující	53,4	46,0	46,4	59,5	67,2	70,5	77,2
jako nedostačující	38,4	29,7	26,1	30,4	18,8	17,1	12,0
nevím	8,2	24,3	27,5	10,1	14,1	12,5	13,0

Graf 2 (k tabulce 2)

V grafu č. 2 je patrný počáteční pokles a v dalším roce stagnace kladných vyjádření k otázce kvantity pedagogických a psychologických disciplín do roku 1996. Od roku 1997 zaznamenáváme v této otázce nárůst kladných hodnocení a od následujícího roku výrazný pokles záporných vyjádření. Tato tendence setrvává do současnosti.

Porovnáme-li tato hodnocení studentů se změnami ve studijních programech během sledovaného období, zjišťujeme možnou

souvislost, ačkoli ve studijních programech došlo během sledovaného období ke zdánlivě nevelkým změnám:

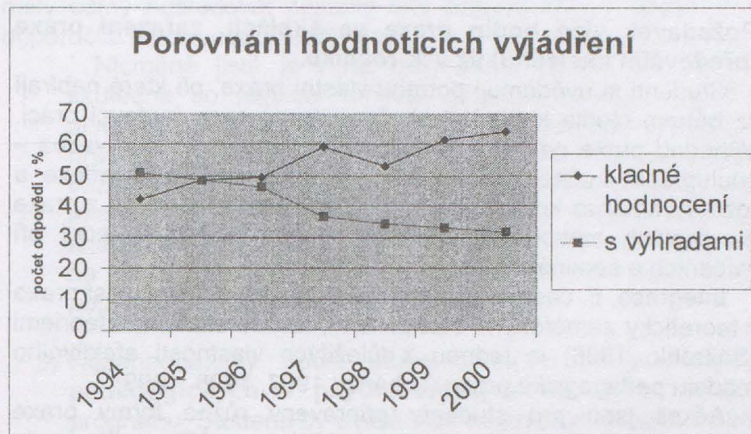
- a) Žádné pedagogické či psychologické disciplíně nebyla časová dotace snížena.
- b) V několika (spíše výjimečných) případech došlo k přesunu výuky disciplíny do jiného semestru (teorie výchovy ze 7. do 5. semestru ve školním roce 1997/98, speciální pedagogika v tomtéž roce z 5. do 7. semestru a od roku 2000/2001 opět do 5. semestru, k drobným přesunům došlo dále v předmětových didaktikách francouzského a českého jazyka).
- c) K navýšení časové dotace došlo u obecné didaktiky (její výuka byla od školního roku 1996/97 rozšířena o 1 semestr), dále u teorie výchovy (od školního roku 1996/97 je dotována 1 hodinou navíc) a u předmětových didaktik a probací anglický jazyk, chemie (od roku 1996/97) a zeměpis (od roku 1999/2000).

K většině změn došlo ve školním roce 1996/97. Změny se týkaly tehdejších 2. až 4. ročníků. Ohlasy těchto změn proto bylo možno očekávat postupně od roku 1997.

Vzhledem k tomu, že reálné změny v časových dotacích pedagogických a psychologických disciplín nejsou příliš výrazné (týkají se malého počtu disciplín), je třeba hledat i další příčiny narůstajícího počtu kladných hodnocení. Jednou z nich by mohlo být také zvyšování efektivity výuky ve zkoumaných disciplínách, z čehož by mohl vyplynout pocit dostatečnosti jejich časové dotace. Tuto hypotézu je však třeba ověřit dalším výzkumem.

Následující graf (č.3) porovnává procentuální zastoupení dvou typů odpovědí na otázku kvality výuky v pedagogicko-psychologických disciplínách: Jsou to jednak kladné odpovědi, které v sobě zahrnují hodnocení velmi dobré a dobré (viz tabulka 1), a za druhé hodnotící vyjádření s výhradami:

Graf 3

Z obou tabulek a grafů 1-3 vyplývá, že počet studentů, hodnotících svou pedagogicko-psychologickou přípravu jako velmi dobrou a dobrou a po kvantitativní stránce dostačující, je výrazně vyšší než počet studentů, kteří se svou přípravou v pedagogicko-psychologických disciplínách nejsou spokojeni. Navíc procento kladně hodnotících studentů narůstá. Tento příznivý vývoj názorů studentů lze přičítat již zmíněným změnám ve studijních programech, zvyšující se efektivitě a kvalitě výuky, změnám v postojích studentů k vlastní profesní přípravě a dalším možným faktorům. K jejich důkladné analýze bude třeba dalších šetření. Tento výzkum se zabýval pouze subjektivním hodnocením jako jedním z více evaluačních pohledů na danou problematiku.

Diskuse:

Dále se budeme zabývat výhradami studentů a náměty pro další zkvalitňování vzdělávání studentů v pedagogických a psychologických disciplínách. Studenti, kteří se rozhodli pro odpověď „s výhradami“, byli požádáni o konkrétní vyjádření svého názoru.

Nejčastěji se vyskytovaly tyto okruhy námětů a požadavků:

1) Požadavek více hodin praxe ve školách, zařazení praxe (především náslechl) již v 1. ročníku.

Studenti si uvědomují potřebu vlastní praxe, při které nabírají již během studia konkrétní zkušenosti pro svou budoucí práci. Výhodou praxe na školách v průběhu studia je zpětná vazba – spolupráce s učiteli ZŠ, u nichž studenti praktikují, reflexe a rozbor hodin a konzultace s didaktiky. Svě zkušenosti z praxe na školách mohou studenti též uplatnit a doplnit teorií při cvičeních a seminářích.

Integrace, tj. časové a obsahové propojení a návaznost praxe s teoreticky zaměřenými disciplínami, tzv. referenčními teoriemi (Solfronk, 1996) je jednou z důležitých vlastností efektivního modelu pedagogické praxe (Urbánek 1997, 1998, 1999).

Ačkoli jsou pro studenty připraveny různé formy praxe v průběhu celého studia, hlasů volajících po vyšším počtu hodin praxe se vyskytuje v průměru kolem 10%. Oproti nim zaznamenáváme především v posledních třech letech ocenění systému praxí na liberecké PF.

2) Požadavek více prakticky zaměřených seminářů pedagogických a didaktických disciplín.

Studenti by uvítali tzv. modelové situace v seminářích, kde by si „nanečisto“ vyzkoušeli učitelské dovednosti v komunikaci s dětmi, v řešení problémových situací, se kterými se ve škole mohou setkat, v práci s žáky s poruchami učení atd. Požadují konkrétní návody, jak motivovat žáky, jak řešit problémy kázně, jak se zachovat v situaci, kdy některé dítě není přijímáno kolektivem atd.

Tento požadavek je v dotaznících velmi častý, v průměru jej uvádí kolem 20% dotazovaných studentů, navíc těchto hlasů během jednotlivých let výzkumu přibývá. Otázkou je, zda k takovému vyjádření vede situace ve školách, kdy se studenti stále více setkávají při své praxi s problémovými případy, nebo do jaké míry tyto odpovědi vyjadřují jistou pohodlnost, kdy někteří jedinci očekávají přesné a konkrétní návody pro přesné a konkrétní situace, tedy jakousi „kuchařku“. Zapomínají přitom na nutnost tvořivosti i flexibility při řešení problémů vzhledem k tomu, že situace, do kterých se ve škole dostanou, budou vždy jiné vzhledem k rozdílnosti podmínek, osobnosti jednotlivých dětí, různorodosti jejich poruch učení a chování, odlišnosti kolektivů, se kterými budou jako učitelé pracovat, atd. O této druhé alternativě svědčí výpověď dvou studentek, které se pozastavily nad

tím, že si při setkání s dyslektickým dítětem ve třídě, v níž praktikovaly, měly samy nastudovat základy této problematiky v literatuře, již jim doporučila jejich vedoucí učitelka.

Nicméně jistě je i na nás, abychom se při seminářích skutečně co nejvíce věnovali přípravě studentů na budoucí učitelskou práci z hlediska řešení problémových situací, kázně, práce s dětmi s poruchami učení, ale také z hlediska řešení tak vážných společenských problémů, se kterými se školy a učitelé musí potýkat, jako je užívání a distribuce drog, šikana, týrání a zneužívání dětí a dětská kriminalita. Toto jsou okruhy problémů, na které musí být každý budoucí učitel připraven dříve, než poprvé předstoupí před třídu dětí.

- 3) Nezanedbatelný počet studentů by uvítal **posílení hodin pedagogických a psychologických disciplín** ve studijním programu. Studenti by uvítali více hodin psychologie, směřované opět do praxe. Mnozí uvádějí potřebu zařazení didaktik aprobačních předmětů již do 1. ročníku. Navíc někteří studenti považují za stále ještě nedostatečné propojení aprobačních předmětů s jejich prakticky vedenou didaktikou. Podle slov několika studentů by „PF neměla připravovat vědce, ale učitele“.

Od roku 1998 se objevuje v odpovědích studentů požadavek, aby vysokoškolští učitelé vyučující didaktiky měli dostatečnou a „čerstvou“ praxi v základních školách, aby pak jimi předávané poznatky byly životné a v praxi využitelné. Tuto podmínku studentů mnozí didaktici splňují a studenti takovou skutečnost vedou ocenit.

Jistě podnětný je návrh některých studentů na posílení hodin speciální pedagogiky a na její zařazení do studijního programu dříve než ve 4. ročníku. Je velmi pravděpodobné, že tato potřeba studentů vychází z reálné situace, kdy se ve školách stále častěji a ve větším počtu setkávají s handicapovanými dětmi v souvislosti se současnými tendencemi integrace těchto dětí v běžných základních školách. Z tohoto důvodu nestačí pouze obecné povědomí o existenci tělesných a duševních dysfunkcí, ale učitel ZŠ musí být obeznámen s problematikou speciální pedagogiky podrobněji a hlouběji než dříve.

Speciální pedagogika je od letošního školního roku (2000/2001) zařazena již do 3. ročníku, do 5. semestru. Ohlas na tuto změnu očekáváme v dotazníkovém šetření v listopadu příštího roku.

V souvislosti s problematikou speciální pedagogiky studenti velmi kladně hodnotí možnost návštěv speciálních škol a školských zařízení, které absolvují v rámci Úvodu do pedagogické praxe ve 2. ročníku.

- 4) Jako poslední, již početně méně zastoupený, ale nezanedbatelný, uvádíme požadavek studentů **věnovat v rámci pedagogických disciplín pozornost dalším okruhům** jako jsou např. moderní trendy ve vyučování a alternativní vzdělávání, poskytování 1. pomoci při úrazech, epileptických záchvatech a dalších zdravotních potížích, rétorika a práce s hlasem jako nezbytným pracovním nástrojem učitele, školní administrativa (která je v učebním plánu zařazena ve 4. ročníku, avšak studenti by ji uvítali již dříve), doplněná o práci s počítačem, tiskárnou, seznamování s učebnicemi, pomůckami, ale také školskými zákony, směrnicemi apod.

Výčet připomínek studentů uzavřeme náměty jako je účast psychologa při praxi studentů, výuka didaktik jednotlivých aprobačních předmětů učiteli ZŠ nebo účast učitelů ZŠ na seminářích pedagogických disciplín.

Závěr:

Tato stať si kladla za cíl posoudit, porovnat a stručně analyzovat pohledy studentů na vlastní profesní přípravu. Dotazníkové šetření, jehož interpretací se stať zabývala, vycházelo ze subjektivních pohledů studentů na kvalitu a kvantitu pedagogických a psychologických disciplín včetně pedagogické praxe.

Výsledky našeho šetření poukazují na převažující pozitivní hodnocení sledovaných faktorů.

V rámci výzkumného šetření jsme se zabývali též náměty a požadavky studentů. Obsah vyjádření studentů bylo možno shrnout do čtyř výše uvedených oblastí.

Mnohé požadavky studentů jsou prakticky splněny, jde jen o subjektivní a často si odporující názory – např. na časovou dotaci pedagogických disciplín - někteří studenti by je posílili, jiní jich právě naopak požadují méně. Stejně tak v počtu hodin praxe na školách – jedni by uvítali hodin více, jiní mají naopak pocit, že je praxe „zdržuje“ od vlastního studia. Některé požadavky jsou velmi zajímavé, ideální, avšak v praxi velmi těžko realizovatelné. Mnohé náměty jsou podnětné a svědčí o kreativním myšlení jejich autorů.

Ve většině případů však názory studentů vypovídají o jejich zodpovědnosti v přístupu ke studiu učitelství. Se studenty, kteří dokáží zodpovědně přistupovat ke své přípravě pro budoucí profesi, se jistě v blízké budoucnosti setkáme jako s vynikajícími učiteli ve školách. A to je ideál, k němuž směřuje naše úsilí.

Literatura:

- Kolektiv autorů: Pedagogická fakulta očima studentů. Výzkumná zpráva. PedF UK, Praha 1994.
- Solfronk, J.: Pedagogická praxe – její smysl a její problémy. Pedagogika 1996, č. 3, s. 277-284.
- Solfronk, J.: Pedagogická praxe nebo pedagogická praxeologie? In: Pedagogická praxe – praxeologie. PedF UK, Praha 1997, s. 7-12.
- Urbánek, P.: K modelům praktické přípravy studia učitelství. In: Pedagogická praxe – praxeologie. PedF UK, Praha 1997, s. 16-25.
- Urbánek, P.: Výzkumné šetření a analýza modelů praktické přípravy ve studiu učitelství. Disertační práce. PedF UK, Praha 1998.
- Urbánek, P.: K problematice integrace praktické přípravy budoucích učitelů. Pedagogická orientace 1999, č. 3, s. 11-16.

AUTOR – KONTAKT:

PaedDr. Jitka Bělohradská
katedra pedagogiky a psychologie
Pedagogická fakulta
Technická univerzita v Liberci
Hálkova 6
Liberec

Tel.: (048) 535 44 22

E-mail: jitka.belohradska@vslib.cz